

ponavljaju u inozemnim izdanjima, budući da je malo literature o Dubrovniku na drugim jezicima.

No isto tako sklon sam tvrdnji da će knjiga F. W. Cartera biti korisna brojnim inozemnim posjetiocima Dubrovnika, jer će ih upoznati sa slav-

nom prošlošću Dubrovačke republike, a korisno će poslužiti i onim pojedincima koji rade na ekonomskoj povijesti, budući da je Carterov pristup tu, čini se, dao najveće koristi.

Vladimir Stipetić

N. PAVLENKO: SAVA LUKIĆ VLADISLAVIĆ RAGUZINSKI
»SIBIRSKIJE OGNJI«, broj 3, god. 1978.

U časopisu što ga izdaje Savez pisaca RSFSR i novosibirska organizacija pisaca N. Pavlenko se (na stranicama 155—168) prihvatio da prikaže djelatnost Save Lukića Vladislavića Raguzinskog u Rusiji. Ta je ličnost prilično slabo poznata u našoj znanstvenoj publicistici.¹ Rad donosi niz novih podataka, koje bismo željeli registrirati.

N. Pavlenko precizno utvrđuje dan rođenja Save Vladislavića. On se rodio u Dubrovniku 16. siječnja 1669. godine, i to po (nama nepoznatom) svjedočanstvu samoga Save.²

Pavlenko piše svoj tekst esejistički, ne navodeći izvore svojih podataka, pa su nam zato (zasad) nepoznati točni izvori njegovih navoda. No, njegove su ocjene temeljene na poznavanju i naše i inozemne građe, pa ćemo zato navesti neke njegove nove činjenice o životu. S. Vladislavića Raguzinskog. Tekst N. Pavlenka donosi se u navodnicima.

»Susretljivost i blagonaklonost, s kojom je susretan Sava Lukić³ u rus-

kim krajevima, može se objasniti dvjema činjenicama. Godine 1702, kad Sava Lukić prvi put stiže u Rusiju,⁴ zemlja je tek preživjela najte-

kao Vladislavić (bez »l«), pri čemu napis slijedi u velikoj mjeri knjigu J. Dučića: »Jedan Srbin diplomat na dvoru Petra Velikog i Katarine I., grof Sava Vladislavić« (prvi put objavljena u Pittsburgu 1942. godine, izdanje u Jugoslaviji 1969, u Sabranim djelima J. Dučića: Svjetlost, Sarajevo).

² Radi usporedbe valja reći da Enciklopedija Jugoslavije navodi kao da se rodio »između 1660. i 1670. godine«, dok Dučić kaže da je »rođen *kanda* 1664. godine« (str. 78, izdanje »Svjetlosti«). M. Zloković korektno navodi da je »po *nepotvrđenim* podacima Sava rođen 1664. godine«, a kako je tada Herceg-Novi bio pod Turcima, nevjerojatno je da bi »porodica Savina živjela u ovom dobu u hercegnovskom predgrađu«, pa na toj osnovi odbija tvrđenje Tome K. Popovića da je Sava rođen na Bajeru poviše Herceg-Novog. Što se tiče mjesta rođenja, Enciklopedija Jugoslavije nije sigurna, već navodi kao mjesto rođenja »Herceg-Novi ili Dubrovnik«, a čini se da Dučić isključuje Dubrovnik kao mjesto rođenja, jer kaže da »se ne zna kad je bio došao u Dubrovnik« (str. 78).

³ U cijelom tekstu N. Pavlenko koristi se ruskom imenskom formulom (osobnim imenom i očinstvom) Sava Vladislavić, sin je Luke, pa je on po tome Lukić. U prisnijem imenovanju takva je imenska formula (Sava Lukić) dovoljna.

⁴ Dučić (str. 87) krivo navodi da je Vladislavić napustio Carigrad tek u ljeto 1703. godine.

¹ Maksim Zloković, pišući o Hercegnovskim Vladislavićima u »Godišnjaku« Pomorskog muzeja u Kotoru, vol. XXI, Kotor 1973, str. 67—79), s pravom ističe da se »o Vladislavićima u našoj istoriografiji nije dovoljno pisalo, a pogotovo ne o njenom najznatnijem i najuglednijem članu grofu Savi Vladislaviću Raguzinskom ili Ilirskom«. U Enciklopediji Jugoslavije registriran je krivo

že razdoblje sjevernog rata. Bila su još svježija sjećanja na poraz ruske vojske pod Narvom. I premda je Boris Petrović Šeremetjev ostvario prve pobjede nad Švedima, što je omogućilo Petru da osvoji moćnu utvrdu Schlisselburg na Nevi, ipak se ušće Neve još uvijek nalazilo u rukama neprijatelja, pa je bio zatvoren ulaz u Baltičko more«.

»Petar se još prije početka sjevernog rata utvrdio u Azovu, koji je namjeravao pretvoriti u luku za trgovinu sa zemljama zapadne Evrope. I na tom putu su mu se ispriječili tjesnaci Kerč, Bospor i Dardanele, koji su bili u rukama Turaka, a koji su neprijateljski gledali na težnje Rusije da se koristi Crnim morem za trgovinu ne samo sa Zapadom već i sa Turskom. Odgovarajući na molbu Rusije da joj se dopusti plovidba trgovačkim brodovima po Crnom moru, Porta je odgovorila da se suglašava samo s prolazom robe tradicionalnim suhim putem preko Moldavije, Vlaške i Balkana, rekavši da »sultan želi imati Crno more kao svoje unutrašnje dvorište, a u kući svojoj ne želi imati strance«. U najboljem slučaju moglo se još raspravljati o prijevozu robe, ali samo turskim brodovima. Kako bi još više naglasili svoj stav o unutrašnjem moru, u Carigradu su se počeli izrađivati planovi o pregrađivanju Kerčanskih tjesnaca nasipima, i stvaranju u tjesnacu umjetnih otoka, na kojima bi se postavile tvrđave s artiljerijskim baterijama«.

U tim uvjetima dolazak prvog inozemnog broda u Azovsku luku, u studenom 1702. godine, izazvao je zato priličnu zabrinutost tadašnjeg komandanta Azova, vojvode Stjepana Bogdanovića Lovčikova. Komandant broda Sava Vladislavić imao je, doduše, preporuku ruskog poslanika u Carigradu, kneza Dmitrija Golicina,

ali je vojvodu mučilo nije li to ipak neki turski špijun koji je došao pregledati luku, a trgovački mu teret služi kao pokriće pri dolasku. Ipak, dopustio mu je ulaz u luku i naredio da se teret istovari. Istovarena vrijednost procijenjena je na 8.000 tadašnjih rubalja. Bilo je 7.000 puda smole (oko 115 tona), 300 puda maslina, bale crvenih pamučnih tkanina, suhog grožđa, opasača, venecijanskih ogledala, 20 bačava slanin haringi, 15.000 limunova i drugog. Na brodu su se nalazila i trojica brodograditelja koji su bili uzeti u rusku službu.

»Dolazak trgovačkog broda u tek nedavno osvojeni grad bio je neobičan događaj, pa je vojvoda odmah o njemu obavijestio Moskvu, dodavši da trgovac želi otpremiti robu u prijestolnicu Moskvu, no u Azovu nema ni kola niti konja«. Dugo je trajala korespondencija, sve dok nije stigao ukaz da »robu i vlasnika valja otpremiti do Moskve bez zadržavanja«. Tako je tek 26. ožujka 1703. godine Sava Vladislavić stigao u Moskvu i po tadašnjem običaju dao o sebi izjavu da je rodom iz »Dubrovačke Republike, pravoslavne vjere, da mu je otac Luka bio u toj zemlji plemić i da je imao pod sobom sedam sela. U desetoj godini je otišao iz Dubrovnika u Veneciju, a iz Venecije u Carigrad s robom radi trgovine, pa je u Carigradu i živio. Kao cilj svog dolaska navodi želju da posjeti moskovsku državu i trguje donesenom robom«. Bio je nakon nekog vremena smatran gostom: dobivao je srebrnjak od pola rublje na dan za hranu, svaki od njegovih 4 pratioca po 4 kopjejeke na dan, a i konji su bili na »državnom izdržavanju«.

»No brižan, odnos ruskih vlasti prema Vladislaviću ne bi trebalo objašnjavati samo time što je njemu prvome uspjelo dobiti odobrenje sul-

tana da morskim putem doplovi u Azov već i visoko u Moskvi cijenjenim uslugama, što ih je Sava Lukić ukazivao ruskim ambasadorima. Kod ruskih diplomata, koji su dolazili u dodir sa Vladislavićem, vladalo je nepodijeljeno mišljenje da je on vjerni prijatelj Rusije, koji je spreman i život izložiti za ruske interese. Sava Vladislavić je maštao o Rusiji kao mogućoj osloboditeljici kršćanskih naroda, među kojima se pod jarmom nevjernih Turaka nalazio i njegov Dubrovnik.⁵ Na kraju, Vladislavić je imao dobre veze ne samo u trgovačkim već i u pridvorskim krugovima Carigrada; duboko je poznavao unutrašnje prilike Turske i njezine unutarnje politike pa je u tom svojstvu davao raznu pomoć turskim ambasadorima u Carigradu.

»Ruski ambasadori u Turskoj imali su nepovoljne uvjete života. Turska je vlada pomno nadzirala svaki

⁵ Čitajući o maštanjima i izjavama pred vlastima u Moskvi Save Vladislavića, neodoljivo mi se nametnula ličnost Jurja Križanića, koji zaokupljen istom idejom oslobađanja Slavena od turskog iga dolazi u Moskvu nepunih 50 godina ranije (17. 9. 1659. godine). No koje li razlike: Križanića, siromašnog, naoružanog samo vjerom i znanjem, dočekuju s dubokim nepovjerenjem i njegovo 15-godišnje zatočenje u Tobolsku izraz je takvog stava moskovskog cara, boljara nad svim boljarima; nasuprot tome Vladislavić dolazi s preporukama, trgovačkom robom, probija blokade, bogati se trajno trgujući na novim po njemu otvorenim putovima trgovine Zapada i Istoka, sklapa sporazume u ime Rusije, postaje grof, tajni savjetnik cara i carice i umire bez potomstva i traga. Ta dva naša muža u Rusiji dijeli nepuna tri decenija (Križanić odlazi iz Tobolska 1676. godine), a razlike postaju goleme. O ličnostima i političkom smještanju Križanićeve sudbine u političke okvire tadašnjeg svijeta i danas još najbolji je dokument Krležin esej: O patru dominikancu Jurju Križaniću, objavljen još 1929. godine.

njihov korak: uskraćivala im svaki kontakt s vanjskim svijetom i zadržavala kurire. U doba zaoštavanja rusko-turskih odnosa slalo se ambasadore i njihovu pratnju u tvrđavu Edikulu. Zato je teško potcijeniti Vladislavićeve usluge ruskim ambasadorima, kojima je dostavljao podatke o namjerama sultanova dvora, obavještavao ih o intrigama na dvoru u vezi s rusko-turskim odnosima i o namjerama francuskih i engleskih podanika protiv Rusije«.

Takve je usluge Vladislavić činio i Jemeljanu Ivanoviću Ukrainevu, koji je bio ruski poslanik u Carigradu i s kojim se prvi put sastao 1699. u Carigradu, neposredno nakon njegova dolaska. »Petar Veliki poslao je svog iskusnog diplomata u Carigrad da bi sklopio s Turskom ugovor o miru. Duboka zainteresiranost Rusije za mirnim odnosima s agresivnim južnim susjedom objašnjava se time što bi ugovor o miru oslobodio Rusiji ruke za borbu sa Švedskom. Zato je prosió, molio, zaklinjao svog poslanika da ubrza pregovore. »Ne oklijevaj uradi, da bi nam i bog pomogao«, pisao je u jednom pismu Petar I. A u drugom ga je još požurivao rekavši: »Samo sklopi konačno mir: vrlo, vrlo nam je potreban«.

Na početku svojih odnosa Ukrainev je bio nepovjerljiv prema Vladislaviću, zato što je bio uvjeren da su ministri sultanovog dvora, brzi i lukavi, navikli da tajne inozemnih poslova skrivaju iza tobožnjih povjerljivih lažnih informacija. No ubrzo se Ukrainev uvjerio da Vladislavić ne donosi lažne, već prave informacije, koje su korisno poslužile interesima Rusije. Pomagao je Ukrainevu kako je mogao: upozoravao ga na pre nagljene poteze, slao svoje ljude s porukama Ukraineva u Moskvu, pomagao mu da se orijentira u novoj okolini. Uredio je i tajne sas-

tanke prevodioca ruskog poslanstva s ambasadorom Venecije: tog je prevodioca oblaćio u svoje halje, kako ga Turci ne bi prepoznali. Istodobno, Sava Lukić i dalje pomaže ruskim trgovcima da prodaju robu u Carigradu.

»Misija Ukrainceva završila je uspješno jer je u srpnju 1700 godine zaključeno 30-godišnje primirje s Turskom. Čim je dobio izvještaj o tome, Petar I. kreće u opsadu Narve.«

»Vladislavić je ustanovio i kontakte sa slijedećim ambasadorom Rusije Dmitrijem Mihajlović Goliginom, koji je došao u Carigrad da bi zaključio trgovački ugovor s Turskom o pravu korištenja Crnog mora za ruske trgovačke brodove. Ta misija nije završila uspjehom. Unatoč velikoj pomoći Vladislavića, Goligin ju je visoko cijenio...«

»U studenom 1701. godine u Carigrad stiže i treći poslanik: Petar Andrejević Tolstoj. Za razliku od pređašnjih poslanika, koji su dolazili da bi obavili određeni posao i koji bi odlazili nakon završena posla, Tolstoja je car poslao kao stalnog ambasadora. Sultanov ga je dvor dočekaio neprijateljski, jer je bio nov u diplomatskoj službi«. Vladislavić se s njim ne sastaje, već preko svojih prijatelja »omogućuje dostavu Tolstojevih pošiljki u Moskvu«. Stoga i Tolstoj o Vladislaviću šalje pozitivna izvješća.

Stoga kad Vladislavić stiže u Moskvu, njegovoj želji da se sretne sa carem bilo je brzo udovoljeno. »Iako izvori ne govore o sadržaju razgovora između cara i Vladislavića, može se sa sigurnošću kazati da je Vladislavić ostavio prijatan utisak na cara. Petar je, kako je poznato, posjedovao rijedak dar da prepozna talente i vješto je iskorištavao sposobnosti ljudi na poslovima. U Vla-

dislaviću našao je ne samo prijatna sugovornika, no i radinog čovjeka, obrazovanog, sa širokim političkim pogledima; koji je isticao potrebu borbe kršćanskih naroda s turskim porobljivačima. Petru su nesumljivo imponirale ideje Vladislavića, jer je Turska bila tradicionalni protivnik Rusije, a borba potlačenih naroda slabila je tursku silu. Imponirale su caru i druge vrline Vladislavićeve: njegov južnjački temperament, oslobođen razmetljivosti, i zdrav smisao pri zaključivanju, koji se temeljio prvenstveno na poznavanju prilika u otomanskom carstvu. Kao izraz carske sklonosti izdana je Savi Lukiću povelja kojom mu se dozvoljava slobodna trgovina u svim gradovima Rusije«...

»Rasprodavši robu, Vladislavić je krenuo obratnim putem. Dopusšteno mu je bilo da kupi hiljadu puda prvoklasne kudelje, hiljadu puda sirova željeza, a i sibirskog krzna. Vrijednost je krznene robe procijenio izvozni ured sa pet hiljada rubalja. Pored toga dobio je od države mnoštvo narudžaba«.

Drugi brod također je prevezao u Azov mnogo robe, stručnjake za gradnju brodova te dvoje arapske djece. Jedno od te djece bio je Ibrahim Petrov, budući pradjed pjesnika Puškina.

»Vladislavić je napustio definitivno Carigrad krajem 1704. godine i nikad se više tamo nije navraćao. Očito mu je boravak u Carigradu postao opasan«...

Posebno bismo istakli ocjenu N. Pavlenka o trgovačkoj djelatnosti Save Vladislavića u Rusiji, jer se ona razlikuje od dosad davanih nerijetko precijenjenih izvještaja (koje je naročito citirao J. Dučić). »U novoj, drugoj domovini Sava Lukić nastavio se baviti trgovinom. Sudeći po dokumentima onog doba, on nije

ovladao talentima trgovca. U svakom slučaju njegova diplomatska nadarenost bila je kudikamo veća od trgovačke. Tamo gdje je trebalo biti podozriv i oprezan, on je iskazivao suvišnu lakovjernost, a kada je pak bilo neophodno da postupi beskrupulozno, pokazivao je oklijevanje i zbog toga bio žrtva drugih trgovaca, koji nisu bili opterećeni predrasudama. U jednom od svojih pisama on je, odbijajući sumnje u svoju podmitljivost, pisao: Otkako sam se rodio, ništa nisam uradio za mito, jer mi moja čast i priroda, ljudski strah i, po milosti svemogućeg Boga, vlastito dostojanstvo nisu dopuštali da postupim nedopušteno«.

A u jednom drugom pismu kaže: »Otkako znam za sebe, nikad nisam umio licemjerno da razgovaram sa svojim prijateljima, osim da im iznosim čistu istinu«.

Trgovac s takvim kvalitetama u tom vremenu, u kojem je dominirala prvobitna akumulacija, a koji je trgovinu zasnivao pretežno na zadržanim proizvodima, nužno je morao slabo prolaziti. Međutim, trgovačka kuća Vladislavića ipak je procvjetala i, pri kraju njegovog života, toliko se u njega našlo imovine da se ubrajao među najbogatije ljude Rusije.

Izvorom bogatstva Vladislavića javljaju se u prvom redu carske naredbe i obilato mu davane trgovačke olakšice i privilegije. Da bi iz tog polučena dobit slila se u džep Vladislavića, omogućivano mu je da se koristi tržišnom konjunkturu: ispoljio je zavidnu brzinu u zakupljanju potrebne robe u pravovremenskoj dostavi u luke na lađe, koje su njegovu robu čekale. Monopolni njegov položaj omogućivao mu je da diktira cijene, kako pri kupovini unutar zemlje, tako i pri prodaji izvan granica. Kako nije bio vezan uz

kuću (u ruskom tekstu Pavlenko ra-
bi izraz »domosed« kojem ćemo te-
ško naći hrvatsku istoznačnicu),
rado je putovao i na daleke pute.
Teškoće putovanja onog vremena ni-
su ga opterećivale, pa se Savu Luki-
ća sretalo u vrlo udaljenim grado-
vima: Nežinu, Vologdi, Kazanu, Pe-
terburgu, Moskvi i Kijevu. Prilične
prihode donosili su Savi Lukiću i
uzastopni zakupi državnih prihoda
koji su bili najuže vezani s državnim
financijama. Pri sklapanju ugovora
o zakupu državnih poreza on je do-
bivao predujam od državne blagaj-
ne — u pravilu polovicu od zaku-
pljena poreza. Tom je svotom stalno
povećavao svoj obrtni kapital. Što-
šta mu je i dolazilo od ispunjavanja
financijskih obaveza vlade. Time je
Vladislavić bio visoko kreditno spo-
soban, što je bilo visoko cijenjeno u
trgovačkom svijetu zapadne Evrope,
a njemu olakšavalo u velikoj mjeri
poslovanje«.

Toliko Pavlenko o Savi Vladislavi-
ću i njegovim trgovačkim poslovima.
On ukazuje na korespondenciju
Vladislavića iz 1705. do 1711. godine
(koja je našim piscima potpuno ne-
poznata) i iz koje izlazi da se glav-
nina Vladislavićeve trgovine obav-
ljala u Ukrajini i da se glavni trgo-
vački punkt njegove tvrtke nalazio
u Nežinu. Tražio je privilegije za taj
svoj posao, pa je Petar Veliki pisao
(u travnju 1707. godine) azovskom
gubernatoru Ivanu Andrejeviću Tol-
stoju da »gospodinu Savi u njego-
vom trgovačkom poslu valja pomoći
u svakom pogledu«.

»Sava Lukić bio je čovjek poseb-
na povjerenja na dvoru Petra, i s
njime se često susretao: dobivao je
naloge da ga u vrijeme mira opskr-
bljuje inozemnom robom za carsko
domaćinstvo: kadifom i drugim ma-
terijalom za odjeću, instrumentima
za svirku svih vrsta, vinom i dru-

gim. Godine 1708. primjerice, dopremio je caru iz Turske i đakonije tamošnje kuhinje. God. 1707. carskim je ukazom od Vladislavića naručeno 200.000 aršina (182.000 metara) tkanine za odjeću dragunskih pukova Menjšikova. Sukno je kupio novcem što ga je dobio prodajom državnog krzna, pri čemu mu je ta operacija donijela ne male koristi».

Iako Sava Vladislavić nije sudjelovao u odlučujućim danima bitke kod Poltave od lipnja 1709. godine, ipak je bio bogato nagrađen. U veljači 1710. godine on je dobio dvije baštine, koje u bile konfiscirane od dvojice sljedbenika hetmana Mazepe. Istodobno je dobio čin dvorskog savjetnika. Tako je postao i feudalni veleposjednik i stekao titulu kojom je djelovao u diplomatskoj službi Rusije.

Godine 1711. sudjeluje Sava u pruskom pohodu ruskih armija. Autor utvrđuje da je strateški dokument »projekt plana vođenja vojne u 1711. godini«, iako nije potpisan niti datiran, bio »djelo Vladislavića samog. Samo je on bio sposoban da podrobno razvije ideje borbe protiv Turaka od strane podjarenih kršćanskih naroda«. Računao je da će carskim pozivima podići ustanak u Albaniji i Makedoniji, Dubrovniku i Veneciji i zaokupiti toliko tursku pažnju da će olakšati glavne udare ruskih vojski na Kuban, Krim i Vlašku. Kao odgovor na te pozive došao je prijelaz moldavskog kneza Dmitrija Kantemira na stranu Rusije te ustanak u Srbiji⁶.

U svibnju 1711, kada se armija Šeremetjeva nalazila u rajonu Njemirova, car Petar šalje mu dvije osobe: kneza Vasilija Vladimirovića Dolgo-

rukova i Savu Lukića Vladislavića. »Zadaća Save u instrukciji Petra bila je formulirana jednom jedinom frazom »radi savjeta u tamošnjim poslovima šaljem našeg dvorskog savjetnika gospodina Savu Raguzinskog«. Sava Lukić je svoju funkciju opisao da je od njegova veličanstva zadužen da skupa sa knezom provede da se što skorije »umaršira u zemlju neprijateljsku«. Tako je Vladislavić imao ulogu diplomatskog savjetnika pri vrhovništvu ruskih armija.

Nije nam namjera slijediti ovdje s autorom funkcije Vladislavića u vezi s ovom vojnom (on se često spominje u pismima Petra i Šeremetjeva u toku 1711. i 1712. godine) niti uvjete pruskog mira.

Mnogo je značajnija za našu povijest konstatacija autora da se Vladislavić protivio odluci kancelara Golovkina, koji je 1713. godine odlučio (kad je Turska objavila rat Rusiji) da Srbe izbjegle u Rusiju nakon ustanka iz 1711—1712. godine pod vodstvom pukovnika Mihajla Milorodovića ponovno pošalje u Srbiju, kako bi tamo obnovili borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Vladislavić je smatrao da je slanje Milorodovića preuranjena mjera, da bi organizacija ustanka zahtijevala od Rusije ogromne izdatke, a da uspjeh nije siguran. Povrh toga uvjeravao je Vladislavić »ustanci će bojažljivo nastupati, bojeći se da bi se carsko veličanstvo moglo pomiriti s Turcima, a oni bi sami ostali do kraja upropašteni«. Ti su se razlozi Vladislavićeви činili vrlo uvjerljivim Senatu, pa zbog toga nije ni došlo do slanja Srba da dižu novi ustanak.

Nećemo navoditi poznate navode o tome kako je Sava Vladislavić posjetio Veneciju i Dubrovnik, kako se drugi put oženio u Veneciji, već ćemo samo nešto više spomenuti podatke koje Pavlenko navodi o trogo-

⁶ Tako piše N. Pavlenko. Ustanak je zapravo izbio u Crnoj Gori i Hercegovini.

dišnoj misiji Save Vladislavića u Kini, kad je on u razdoblju između 1725. i 1728. godine stajao na čelu ruskog poslanstva u Kini. Nema nikakve sumnje da je Katarina I. jedva mogla tražiti boljeg kandidata za svog ambasadora u Kini. Nije u njezinoj okolici bilo nikoga ravnog po životnom iskustvu, obrazovanju i vještini vođenja poslova u istočnim zemljama koji bi se tako brzo snalazio u složenim uvjetima.

Vladislavić se za svoju kinesku misiju ozbiljno pripremao: od kolegija inozemnih poslova dobio je pismene instrukcije, koje su po običaju tog vremena podrobno izlagale ne samo njegove zadatke već i način na koji ih treba provesti. U četrdesetak točaka instrukcija je dala tri najvažnije zadaće poslanstvu: prije svega valja postići suglasnost o slobodnim trgovačkim odnosima, zatim riješiti pitanje prebjeglica i na kraju utvrditi razgraničenje između Kine i Rusije što je, kako instrukcije govore, »jedna od najvažnijih zadaća poslanstva«.

Početak trgovinskih odnosa Kine i Rusije datira sa sredinom XVII. st., no oni su se intenzivno stali razvijati poslije sporazuma u Njerčinsku u 1689. godini. U ulozi izvoznika ruskih dobara prvenstveno sibirskog krzna istupao je državni fiskus. U skladu s time sibirske bi vojvode preuzimale krzno od ljudi koji su bili obvezatni plaćati danak u krznu; oni bi potom karavanama slali krzna u Peking, a te iste karavane primale bi kineske robe za dostavu u Moskvu. Takva je operacija trajala tri do pet godina. Obično bi trgovac i osobe koje su radile u karavani uvozile u Kinu i vlastito krzno, pa bi na taj način ostvarivale dodatnu korist.

Unatoč tako dugom putu prve su karavane iskazale visoku dobit, pa je to bio razlog što je Petar I. 1706.

godine dekretirao da će trgovina s Kinom biti monopol državnog fiskusa. Trgovac koji bi putovao s njime nazivao bi se komesarom. Njemu bi se, kao i ostalim pratiocima karavane, dozvoljavao i izvoz vlastite robe i vlastita kupovina kineskih proizvoda. To je bio svojevrsni oblik nagrađivanja komesara i pratioca karavana, koji nisu dobivali nikakve novčane nagrade.

Kada je Sava Lukić postao izvanredni poslanik i punomoćni ministar za pregovore s kineskom stranom ovaj se karavanski promet gotovo potpuno prekinuo. Karavana koja je krenula 1718. godine više od dvije godine stajala je a da je nisu puštali u Peking, jer su u prijestolnici imperija bili postavljeni takvi uvjeti da se trgovati nije moglo. Nakon 9 mjeseci bezuspješnih pokušaja da proda krzno, komesar je bio prognan iz Pekinga s velikim dijelom neprodane robe. Zato je umjesto uobičajene tri godine obrt te karavane tražio punih 6 godina. Još je teža bila sudbina karavane koja je krenula 1722. godine. Čekala je rješenje o ulasku u Kinu 6 godina i samo zahvaljujući naporima Vladislavićevim bilo je dozvoljeno da uđe u Peking. Kineske su vlasti uvjetovale njezino puštanje s rješenjem pitanja o razgraničavanju i rješenju pitanja prebjeglica.

Nakon dugotrajnog puta Vladislavić je stigao u Kinu⁷. U Pekingu Vladislavić je s kineskim ministrima bezbroj puta razgovarao, izmjenjujući traktate i stavove. Pavlenko se njegovu poslu iskreno divi. »Teško se opredijeliti čemu se više valja diviti: neuobičajenoj umješnosti Save Lukića, njegovoj istrajnosti i strplje-

⁷ Uporedbe radi valja istaći da je Vladislavić na putu dugo vremena proveo u Tobolsku, mjestu gdje je i Križanić bio zatočen, i da je s oduševljenjem pisao o potencijalima koje Sibir ima.

nju, ili pak njegovim vrlinama blistavog polemičara, koji znade šuteći razraditi napetost u govoru i porazno razobličiti kineske predstavnike gluhe logici činjenica«.

N. Pavlenko na široko razrađuje tijek tih pregovora koji su trajali tri godine u toku kojih se Vladislavić više od trideset puta susretao za pregovaračkim stolom s kineskim predstavnicima, radeći danonoćno. Na kraju Vladislavić je 21. ožujka 1727. godine dao svoj posljednji projekt po kojemu se pitanje prebjeglica rješavalo na taj način da će oni ostati tamo gdje se nalaze, a oni koji bi prebjegli poslije potpisivanja dogovora morali bi se vraćati ili u Rusiju ili u Kinu. Sve karavane koje se još nalaze na granicama morale bi biti propuštene u Kinu, pri čemu provodnici karavana ne mogu biti više od 200 ljudi. Uz rusku ambasadu trebalo je dozvoliti izgradnju crkve, a dozvoliti i boravak 4 učenika, koji bi svladali kineski i mandžurski jezik. Razgraničenje je trebalo obaviti po principu »uti possidetis« koji je Vladislavić izložio slijedećim riječima: »Neka oba imperija vladaju tamo gdje već vladaju, bez povećanja

na račun drugog«. Nakon oklijevanja s kineske strane na tim je osnovama potpisan i dokument koji je nazvan Burinskim traktatom (jer je potpisan na rijeci Buri). Na osnovi tog traktata napravljen je i posebni ugovor koji je potpisan 14. lipnja 1728. godine u Kjahti, po kojem se gradu i taj ugovor zove.

Sava Lukić se vratio 1729. godine u Petrovgrad, gdje je doživio nekoliko tragedija (smrt sve svoje djece itd.). Umro je 18. lipnja 1738. godine.

Članak N. Pavlenka daje mnoge interesantne podatke o boravku Save Lukića Vladislavića Raguzinskog u Rusiji. On je naročito interesantan sa stajališta ocjene njegovih trgovačkih djelatnosti, koje su izmicale pažnji naših povjesničara. Zato obrada arhivske građe koju je učinio Pavlenko ima veliko značenje za sagledavanje ličnosti Save Vladislavića. Valja očekivati da će autor obraditi tu ličnost i u potpunijem obliku, više metodama povijesne i povijesno-ekonomske analize nego što je to bio slučaj u ovom radu.

Vladimir Stipetić

Dr. JOSIP LUČIĆ, OBRTI I USLUGE U DUBROVNIKU DO POČETKA XIV STOLJEĆA

Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, monografija 7, Zagreb 1979, str. 285.

Na osnovi dugogodišnjeg istraživanja i proučavanja arhivskih dokumenata dubrovačkog Historijskog arhiva autor je napisao ovu knjigu koja na 285 strana opširno prikazuje obrte i usluge u Dubrovniku od najranijih vremena do početka XIV. stoljeća.

U svom radu autor se osvrće na najstariju prošlost dubrovačke sred-

njovjekovne komune te prikazuje vrste i razvoj obrta, položaj obrtnika, njihovu ulogu u dubrovačkom gospodarstvu, domet proizvodnje i širinu njezina tržišta od VII. stoljeća dalje. Budući da sačuvane notarske knjige potječu od 1278. g., a da do tog vremena nema mnogo dokumenata koji bi omogućili da se u potpunosti sagleda i zaokruži slika